

ЗАДАЧА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНИХ ФУНКЦІЙ В УМОВАХ ДИТЯЧИХ ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасна система підготовки педагогічних кадрів має одну незаперечну особливість, котра засвідчує про її перманентну проблематику: молоді фахівці, в основному, готові до реалізації навчальних функцій, водночас, реалізація виховного впливу на учня була і продовжує залишатись для них серйозною проблемою.

У статті пропонується один з можливих способів покращення фахової підготовки майбутніх педагогів шляхом оптимізації цілей і задач навчальної практики у літніх оздоровчих закладах, через посередництво засвоєння студентами методів і способів впливу, а також різноманітних виховних стратегій в процесі активізації ними самоаналізу та самопізнання вихованців.

Ключові слова: професійне становлення, задача, навчально-теоретична задача, конкретно-практичні задачі, комунікативна компетентність.

The modern training system of pedagogical staff has one indisputable feature, which testifies to its permanent problems: young specialists are mainly ready for the implementation of educational functions, at the same time, the implementation of educational impact on the student has been and continues to remain a serious problem for them.

The article proposes one of the possible ways of improving the professional training of future teachers by optimizing the goals and objectives of educational practice in summer health institutions through the acquisition of methods and methods of influence by students, as well as various educational strategies in the process of intensifying their self-examination and self-knowledge of pupils.

Keywords: professional formation, task, educational-theoretical task, concrete practical problems, communicative competence.

Постановка проблеми. Хотілося б розпочати наш аналітичний екскурс з доволі очевидного факту в історії розвитку вітчизняної педагогічної освіти періоду радянської доби: вчитель завжди вважав своїм основним обов'язком навчити дитину тому предмету чи предметам, які він викладав. Тобто когнітивний розвиток особистості учня був пріоритетним в педагогічній дійсності того часу. Якщо бути послідовним у констатації фактів, то слід визнати, що такий стан справ залишається характерним і для сучасної української школи. Здавалося б нічого поганого у цьому немає. Однак, якщо вміння «навчити вчитись учнів» майбутні педагоги більш-менш успішно формують у собі вже в процесі професійного становлення у вишах, то успішна реалізація виховних функцій (для багатьох з них) залишається серйозною проблемою. І, якщо в радянську добу у цьому питанні педагогові надавали суттєву допомогу молодіжні організації, котрі не лише існували в структурі школи, а й проводили значну роботу (ми не беремо до уваги її ідеологічний зміст), то зараз ця важлива сфера діяльності, практично, ніким не реалізується. Адже педагог, в основному, виконує

виховні функції лише на уроці, в рамках розв'язання дидактичних завдань. Позаурочний час абсолютна більшість дітей (якщо не брати до уваги учнів початкових класів) використовують на власний розсуд (в кращому випадку відвідують різноманітні гуртки та секції).

Таким чином, реалізація виховних цілей повністю покладена на батьків (сім'ю, родину) і, очевидно, за сприятливих умов – це могло б вважатись найбільш правильним підходом. Однак, численні проблеми, які не лише не зменшуються, а й зростають та нагромаджуються, дають нам право стверджувати, що такий стан справ у питаннях виховання підростаючого покоління нічого доброго на перспективу не гарантує, скоріш навпаки. Адже, зважаючи на стан безробіття і жалюгідні зарплати в теперішній Україні, багато сучасних сімей знаходяться на грані виживання, а тому велика кількість українців змушена виїжджати на заробітки до інших країн, тим самим, покладаючи виховання своїх дітей на інших членів родини, котрі далеко не завжди здатні зробити це ефективно. Також тотальне зубожіння призводить до того, що у суспільстві (а значить і в сім'ях) загострюються міжособистісні стосунки, поширюються та утверджуються різноманітні форми асоціальної і протиправної поведінки. Педагоги і психологи давно б'ють на сполох, оскільки серед молоді все більше виникає різноманітних особистісних девіацій та різних форм делінквентної поведінки, зростає підліткова злочинність. Попри те, що корені проблеми лежать в політико-правовій та фінансово-економічній площині державного устрою, а також в неефективному функціонуванні відповідних інституцій, все ж не можемо не визнати той факт, що сучасна школа в цілому погано реалізує виховну функцію щодо підростаючих поколінь. Зрозуміло, що обсяг статті не дозволяє більш цілісно проаналізувати це доволі складне та неоднозначне питання, а тому обмежимось лише констатацією факту. Разом з тим, нам хотілося б запропонувати деякі шляхи і методи щодо поєднання зусиль різних інституцій у розв'язанні не лише виховних задач підростаючого покоління, а й (з іншого боку) професійного становлення майбутніх фахівців в області психолого-педагогічних наук.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Внаслідок проведення багатьох досліджень встановлено, що основні труднощі молоді педагоги відчують у ході проведення виховної роботи (як на уроках, так і в позаурочний час). До найбільш складних проблем, на які вказують вчителі належать: невміння встановлювати правильні стосунки з учнями та розгубленість при аналізі й розв'язанні конфліктних ситуацій, що виникають в класі (50% респондентів). Також 73% досліджуваних педагогів вказали на труднощі при роботі з батьками, на відсутність знань з психології сімейного виховання та невміння залучати батьків до спільної виховної роботи [4, с. 52].

Таким чином, корені проблеми наче б то виявлено, а тому навчальні заклади могли б приступити до її негайного розв'язання. Однак, тут якраз і виникають найбільші труднощі. Адже все на що здатна сучасна вища школа полягає в організації навчального процесу таким чином, щоб студент у ході практичних занять зміг засвоїти різноманітні навчально-теоретичні моделі виховного зміс-

ту, що врешті-решт означає оволодіння алгоритмом якихось дій або ж способів впливу, ефективної взаємодії чи розвитку щодо потенційного вихованця. На наше глибоке переконання така форма навчального процесу більше нагадує словесну еквілібристику, адже за таких умов, немає змоги перевірити наскільки ефективною є запропонована форма виховного впливу чи взаємодії з вихованцем. Тому такі «умоглядні» (абстрактні) моделі абсолютно нічого не дають, позаяк практика, котра позбавлена процесів переживання та співпереживання з вихованцем його проблем і труднощів, а також здатності усвідомлювати та розуміти їх, не може вважатись ефективною при набутті (формуванні) власного досвіду.

Отже, зважаючи на очевидність існуючих проблем, ми хотіли б запропонувати свій варіант їх розв'язання, який, не претендуючи на оригінальність, може стати своєрідною навчально-експериментальною площадкою професійної підготовки майбутніх педагогів. Йдеться про умови проходження навчальної практики у літніх дитячих оздоровчих закладах (ДОЗ), які (на наше глибоке переконання) є надзвичайно сприятливими для відпрацювання та засвоєння моделей (алгоритмів дій) щодо успішного розв'язання різноманітних навчально-виховних задач, зокрема задач комунікативного змісту. Беручи до уваги той факт, що основна функція ДОЗ полягає у створенні сприятливих умов для оздоровлення дітей, то процес постановки та розв'язання названих нами задач повинен носити ненав'язливий, необов'язковий характер, а тому (в значній мірі) залежатиме від того, яку стратегію обере студент-практикант для їх реалізації. Тому вміння зацікавити, заінтригувати, переконати своїх вихованців у необхідності брати участь у такого роду заходах, дозволить зреалізувати поставлені завдання.

На наше глибоке переконання, основною метою, котру зобов'язані реалізовувати студенти-практиканти впродовж всього періоду їх перебування в статусі вихователя ДОЗ, слід вважати підвищення рівня власної й дитячої комунікативної культури (компетентності). Адже будь-яка виховна ситуація (проблема чи задача) є, власне, проблемою комунікативного змісту. Звідси усі недоліки і проблеми у цій сфері стають серйозною перешкодою у професійній самореалізації педагога.

Таким чином, саме така постановка мети дає змогу вирішувати одночасно дві важливі задачі:

- 1) здійснювати виховний процес дітей в умовах оздоровчих закладів з врахуванням сучасних наукових психолого-педагогічних підходів;
- 2) сприяти науково-фаховому становленню майбутніх працівників психолого-педагогічних професій.

Згідно навчального плану педагогічних спеціальностей студенти III курсу проходять літню практику в дитячих оздоровчих закладах. На наш погляд умови педагогічної практики в літніх дитячих оздоровчих закладах є надзвичайно сприятливими для реалізації цілей, спрямованих на процес поглиблення комунікативної підготовки майбутнього педагога. Запропоновані нами шляхи і способи такої підготовки включають у себе чітке дотримання конкретних принципів і положень, котрі в комплексі з різноманітними вправами, ігровими прийом-

мами (методами) і методиками повинні викликати двосторонню зацікавленість (у студентів і дітей), а також сприяти позитивному результату – їх комунікативному розвитку та комунікативній компетентності.

Включення студентів в процес виконання задач оздоровчого закладу, не лише повинен поглибити і закріпити наявний у них рівень теоретичних знань, а й у процесі спеціально створених (змодельованих) ситуацій сформувані відповідні вміння і навички та здобути адекватний практичний досвід ведення комунікацій.

Відомо, що реалізація будь-якої мети і педагогічної зокрема, можлива тільки в процесі суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії. В свою чергу, взаємодія є однією з найважливіших функцій спілкування. Тому, коли ми намагаємось уявити всю складність і різноманіття педагогічних задач, котрі весь час доводиться розв'язувати педагогу, то слід зауважити, що цей процес можливий тільки в контексті педагогічного спілкування. Тому і не дивно, що про розвиток педагогічних здібностей у конкретного суб'єкта можна говорити лише при умові наявності у нього відповідного рівня сформованості комунікативних та організаторських умінь і навичок.

Робота з дітьми в умовах таборів відпочинку, в основному, пов'язана з виконанням таких функцій, котрі повністю відповідають вищезазначеним вмінням. Оскільки ця роль відводиться, здебільшого, студентам-практикантам, то тут вони мають змогу не тільки перевірити себе на наявність таких умінь, а й домогтись більш повного та глибшого їх розвитку. При цьому, слід пам'ятати, що на сьогоднішній день існує багато досліджень, котрі переконливо засвідчують, що ці завдання не настільки прості, тому вимагають з боку педагога не лише надзвичайних фізичних та інтелектуальних зусиль, а й морально-вольових.

Навіть поверхневий аналіз науково-методичних робіт в області здійснення різноманітних форм і способів комунікації, а також актуальних проблемам спілкування, котрі постійно супроводжують як молодих, так і досвідчених педагогів, дає нам право стверджувати, що окреслене коло питань було, є і залишатиметься об'єктом прискіпливої уваги не тільки самих фахівців, а й тих, хто здійснює їх професійну підготовку.

Разом з цим, для досягнення результату у цій царині недостатньо лише усвідомлення існуючої проблеми. Важливо обрати адекватну форму роботи з дітьми, яка б виявилась не лише цікавою для них, а й котра налаштувала б їх на відповідну особистісно-перетворюючу діяльність. Нам видається, що в умовах ДОЗ найбільш прийнятною формою для реалізації поставленої мети слід вважати тренінгово-ігрові види діяльності, яким завжди можна задати вектор конкурування. Зважаючи на важливість мотивів та прагнень до самореалізації і самоутвердження, характерних для дітей підліткового та старшого шкільного віку, цілком можемо припустити, що цей вид роботи має викликати у них особливу зацікавленість.

Наступним етапом планування роботи студента-практиканта, повинно стати наповнення змістом тренінгу комунікативної компетентності. Ми пропонуємо розпочати з розв'язання різноманітних задач комунікативного змісту,

котрі на думку дітей і студента найчастіше зустрічаються в житті та стають для багатьох з них непереборною проблемою у здійсненні комунікацій.

Ми спеціально наголошуємо на тому, що весь процес формуючого впливу повинен здійснюватись у вигляді постановки навчально-практичних задач, змістова основа яких повинна стосуватись реалізацій виховних функцій або ж мати виховний зміст. Головне призначення навчальних задач, якого б типу вони не були, – це формування у дітей (учнів) способів мисленнєвої діяльності, пов'язаних із засвоєнням і застосуванням знань, та все більш узагальнених, гнучких і різноманітних способів їх розв'язання.

Побудову комплексу проблемних задач доцільно починати з визначення тих знань і розумових дій, які необхідно сформувані в учнів. «Адже навчальна задача, з постановки якої починає розгортатися навчальна діяльність, спрямована на аналіз школярем умов походження теоретичних понять і на оволодіння відповідними узагальненими способами дій, орієнтованих на деякі загальні відношення освоєваної предметної області. Істотною характеристикою навчальної задачі служить оволодіння школярами теоретично узагальненим способом вирішення деякого класу конкретно-часткових задач» [7, с. 15].

В процесі роботи з дітьми можна використовувати задачі різноманітного типу, наприклад, задачі-вправи (стандартні приклади, типові задачі і т. д.). Вирішення таких задач здійснюється на основі вже відомих формул, правил, алгоритмів. Основне їх призначення – відпрацювання з дітьми певних комунікативних вмінь і навичок.

Задачі-проблеми. Вирішення таких задач потребує організації пошукової (евристичної) діяльності дітей, спрямованої на знаходження способу розв'язання, на висунення гіпотез, припущень, здогадок з їх подальшою перевіркою, апробацією і корекцією. Особливе місце у переліку даного виду задач належить різноманітним життєвим задачам (О. Л. Вернік), зокрема, тим, що передбачають конфліктну взаємодію. Задачі саме цього виду найбільш часто виникають і вирішуються у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що на сьогоднішній день випускники педагогічних вузів практично не мають уявлення про теорію конфлікту, хоча в різноманітних життєвих ситуаціях вони постійно зустрічаються з цим явищем. До того ж, від умінь вирішувати конфлікт залежить дуже багато в педагогічному житті вчителя.

Задачі на конфлікт мають подвійну цінність, бо поєднують у собі властивості навчальної і життєвої (життєвої) задачі. Оскільки конфлікт постійно переслідує нас в житті, то, вочевидь, виникає необхідність у формуванні вмінь щодо розв'язання такого типу задач. Високий рівень мотивації, схильність індивідів до вирішення цих задач, значною мірою знімає питання про їх прийняття. Важливість цього типу задач пояснюється ще й тим, що, оскільки, будь-який конфлікт – це суперечність, то правильне розв'язання життєвих задач такого роду повинно призводити до розвитку суб'єкта, набуття ним позитивного досвіду міжособистісної взаємодії.

Відомо, що задачі виступають як засіб поглиблення теоретичних знань, відпрацювання та засвоєння необхідних способів дій і операцій. Так, задачі на

конфлікт виводять суб'єкта на осмислення таких категорій як суперечність, мета, мотив, дія і операція. До того ж їх рішення вимагає від студента чи учня необхідних знань з соціальної (і в першу чергу з вікової та педагогічної) психології, а також певних умінь аналізу й оцінки наявних ситуацій.

У своїй роботі з дітьми щодо корекції та попередження конфліктів, ми радимо використовувати деякі методи, запропоновані А. Б. Добровіч [3]. Серед них найбільш вдалимими можна назвати вправи й завдання з тренінгів спілкування, а також прямі і непрямі методи зняття (розв'язання) конфлікту та психокорекції спілкування.

У загальній системі формуючих впливів особливе місце може бути відведено задачам, котрі іменуються нами як задачі на переструктурування діяльності. Це такий тип задач, в основі якого лежить вимога щодо виявлення особливостей взаємодії в системі «мета – засіб». Під засобом ми розуміємо певну сукупність умов, методів і форм організації діяльності суб'єкта, що сприяють в реалізації його мети.

Задачі на переструктурування діяльності мають яскраво виражений філософсько-етично-психологічний зміст. В залежності від того, на якому категоріальному рівні відбувається аналіз задачі, ми можемо отримати далеко неоднаковий (правильний – неправильний, повний – неповний, аргументований – недостатньо аргументований) результат. Тому будь-яку задачу цього типу необхідно розглядати в проекції всіх трьох площин. Якщо в одній з них результат може вважатися достатнім, то розгляд задачі в якійсь іншій показує його неповноту або суперечливість.

Таким чином, найбільш правильного результату можна добитися тоді, коли проводиться різнобічний та різнорівневий аналіз. Саме він виступає необхідною і достатньою умовою успішного вирішення такого роду задач. Не менш важлива роль належить показникам загального розвитку особистості, адже попередній досвід і знання суб'єкта (зокрема оволодіння способами дій з предметами) стають засобом для досягнення нових цілей (виховних, навчально-пізнавальних, конкретно-практичних).

Як виняток із загальної моделі можуть бути представлені способи взаємодії в контексті «мета – засіб» на етичному рівні, оскільки схема взаємодії набуває однозначного характеру і найбільш вдало може бути описана поняттям «категоричного імперативу» (І. Кант). Це означає, що при досягненні певних цілей, суб'єкт перевіряє засіб на предмет його відповідності морально-етичним нормам і принципам.

В основу цієї моделі покладено принцип, згідно якого однополюсні мета і засоби завжди сумісні, тобто добро можна творити тільки засобами добра, а зло – засобами зла. При чому це дуже добре розпізнається та ілюструється на довготривалій часовій перспективі. Різнополюсна взаємодія неможлива або ж можлива впродовж незначного часу за умови маскуванню реальних засобів, мотивів і цілей.

Задачі даного типу не є такими простими й однозначними для розуміння їх суті, і тим більше способів розв'язання, як може здатись на перший погляд.

Є дуже багато факторів, які суттєвим чином ускладнюють їх структуру. Наприклад: кожен учасник взаємодії (індивід чи група) по-своєму розуміють поняття добра і зла; можуть вдаватися до засобів маніпуляції протилежною стороною приховуючи свою справжню суть, прикриваючись благими намірами («для його ж користі») або ж вищими ідеалами, хоча насправді реалізують власні корисливі цілі.

Попри все, існують випадки, коли ситуацію сутності взаємодії цілей і засобів необхідно трактувати однозначно. Наприклад, дитина не може бути засобом у руках батьків при вирішенні їхніх власних проблем; колектив може бути тільки засобом реалізації якихось цілей (виробничих, виховних), але ні в якому разі не самоціллю. Також при аналізі задач, де має місце суб'єкт-суб'єктна взаємодія, слід обов'язково враховувати, що у кожного з учасників процесу є свої мотиви, цілі та засоби їх досягнення.

Разом з цим, навіть ті нечисленні приклади, розглянуті нами, показують, що існують випадки, які абсолютно не вписуються у зазначені схеми. Рішення такого роду задач можливе тільки на більш високому рівні аналітичної діяльності, зокрема, коли осмислення відбувається не лише за допомогою врахування категорій (мотивів) домагання, прагнення, хотіння, а й доцільності, необхідності, відповідальності тощо. Скажімо, одна і та ж задача може мати різні способи розв'язання: 1) якщо розглянути її в контексті індивідуально-особистісних цілей і мотивів учасників взаємодії; 2) якщо в основу дій суб'єкта покласти його соціально-значущу мотивацію.

Загальна модель взаємодії в системі «мета – засіб» може мати різні форми свого практичного розв'язання. Тому від того наскільки повно та всебічно враховується мотивація суб'єкта, його особистісні характеристики (рівень домагань та самооцінки; морально-вольові риси), рівень готовності (обізнаності або когнітивної складності, професійності, компетентності), релевантність цілей, можна отримати різні результати при розв'язанні таких задач. Цей останній випадок таїть у собі певну небезпеку, бо значимість мети може набувати форму фетишизації, що, в свою чергу, призводить до нерозбірливості суб'єкта в засобах її досягнення. Уникнути такої ситуації він може тільки за умови, якщо категорія необхідності розглядається ним в єдності з категоріями доцільності і моральної виправданості.

В процесі роботи над методичними основами навчально-педагогічної практики в умовах дитячих оздоровчих закладів, нами було розроблено і апробовано навчально-методичний посібник, в якому представлено найбільш доцільні та ефективні методи і способи організації виховного процесу в ДОЗ на цій концептуальній основі [1].

Висновки. Таким чином, проведений нами аналіз переконливо засвідчує про те, що правильно визначені цільові пріоритети в організації й проведенні навчальної практики в умовах літніх дитячих оздоровчих закладів можуть суттєвим чином підвищити готовність майбутніх педагогів до виконання ними виховних функцій. Побудова комплексу проблемних задач, спрямованих на формування комунікативних вмінь і навичок дітей в умовах ДОЗ дає змогу не

лише віднайти ті умови, в яких задачі виховного змісту стають головними з точки зору закладу, а й суб'єктно пріоритетними та актуальними з позиції учасників цього процесу.

1. Белей М. Психологія комунікацій : науково-методичні поради й рекомендації студентам-практикантам для роботи у літніх дитячих оздоровчих закладах. Івано-Франківськ : Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2015. 78 с.
2. Вернік О. Л. Життєві цілі і життєві задачі як психологічна основа життєдіяльності. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 7. Вип. 42. С. 39–50.
3. Добрович А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения. Москва : Просвещение, 1987. 207 с.
4. Кулюткин Ю. Н. Психологическое знание и учитель. *Вопросы психологии*. 1983. № 3. С. 52–61.
5. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых. Москва : Просвещение, 1985. 128 с.
6. Личностный потенциал: структура и диагностика / под ред. Д. А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2011. 675 с.
7. Формирование учебной деятельности школьников / под ред. В. В. Давыдова, И. Ломпшера, А. К. Марковой. Москва : Педагогика, 1983. 216 с.
8. Фридман Л. М. Основы проблемологии. Серия : Проблемология. Москва : Синтег, 2001. 228 с.

УДК 159.923

doi: 10.15330/psp.22.90–98

Ольга Климишин

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ХРИСТІЯНСЬКО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДОРΟΣЛОГО

В статті подано результати теоретико-методологічного та емпіричного вивчення особливостей духовного розвитку особистості, що реалізується на основі християнського віровчення. Описано процедуру верифікації технологічної моделі християнсько-психологічного супроводу духовного розвитку дорослої особистості, яка включає три напрями – психологічне консультування, психокорекцію та екзистенційно-гуманістичну психотерапію. Розкрито зміст програм консультативно-корекційних та реабілітаційно-терапевтичних заходів.

Ключові слова: особистість, духовність, духовний розвиток, християнсько-орієнтований підхід, духовні практики.

The article has the results of theoretical, practical and empirical studying of the characteristics of individual spirituality that is implemented on the basis of Christian doctrine. The author creates the technological model of Christian psychological support of spiritual development of adult personality, which includes three areas: counseling, psychological correction and existential-humanistic psychotherapy. Within each area the programs of advisory correctional and rehabilitation therapeutic interventions are developed and tested.

Keywords: personality, spirituality, spiritual development, Christian-oriented approach, spiritual practise.